

אם כן – כדברך, שאף פרישה באבר מת ביאה היא, ובהכרח צריך הוא לעבור איסור, אלא שצריך הוא לפרוש באבר מת משום שהיא הנאה מועטת ואיסורה קל, ולא לפרוש באבר חי משום שהיא הנאה מרובה ואיסורה חמור – הרי **מצינו** חילוק בין “דרך ארוכה לדרך קצרה” **בנדה** כשם שמצינו במי שנטמא בעזרה –

ואילו **אנו**, **במקדש** הוא **דתנן** “ארוכה יח-ב וקצרה”, ולא גבי נדה?!

כלומר, כיון שבין בזה ובין בזה עובר הוא, ומה שחייב הוא לפרוש באבר מת ולא באבר חי, הוא משום שאיסור זה חמור יותר; אם כן הרי זה דומה לטמא בעזרה, שצריך הוא לבחור ולעבור בדרך קצרה שהיא קלה יותר, מלצאת בדרך ארוכה שהיא חמורה יותר. ואם כן, היה לו לתנא לשנות לשון זהה בשניהם, ולומר “פירש בדרך ארוכה” דהיינו שהמתין עד שימות האבר, הרי זה פטור. “פירש בדרך קצרה”, והיינו שפירש מיד, חייב?!

ובהכרח, שאם ממתין עד שימות האבר אינו עובר כלל, ושוב לא שייך לשנות בזה לשון “דרך ארוכה” ו“דרך קצרה” כמו בעזרה, כי בעזרה, שני הדרכים איסור הם, ובחור באחד מהם כיון שהיא קלה. אבל כאן אנו מחייבים

והרי **אי אנוס הוא**, שבא עליה שלא בסמוך לוסתה, וזה הוא טעם פטורו כשפירש באבר מת ואף שאיסור הוא, **כי פירש באבר חי**, **נמי ניפטור** מחטאת, מאותו טעם עצמו, שהרי **אנוס הוא**, ומה לי עשה באנוס איסור זה מעשה באנוס איסור אחר?!

אלא ודאי מוכרח, שאינו אנוס, כי בא עליה סמוך לוסתה. וטעם פטורו באבר מת הוא משום שאינה ביאה כלל, ולכן כשפירש באבר חי הוא חייב; ומכאן, שכל המשמש באבר מת אינו חייב. (14)

אמר ליה אביי לרבא לדחות את ראייתו מן המשנה שהמשמש מת בעריות, פטור:

לעולם אימא לך: המשמש מת בעריות חייב, והכא – כשפרש באבר מת – **מאי טעמא פטור** הוא מחטאת **משום דאנוס הוא**; **והא דאמרת** להוכיח לא כן, ומשום דתיקשי: **כי פירש מיד אמאי חייב**, והרי אנוס הוא, אימא לך:

לכך הוא חייב, כי היה לו לפרוש בהנאה מועטת באבר מת, **ופירש בהנאה מרובה** באבר חי.

אמר ליה רבה בר חנן לאביי:

עליו הריטב“א: “ומיהו לקמן בסמוך אמרין דלא חשיב הא אנוס, אלא כשהוא שלא סמוך לוסתה, דאילו סמוך לוסתה לא חשיבא אנוס, כי הוא הביא האנוס על עצמו, וכדאמרין בסמוך”.

14. לכאורה יכולה היתה הגמרא להקשות בקיצור לשון “אי סלקא דעתך משמש מת

“אנוס הוא”, הוא משום שלא היה לו לעלות בדעתו שתיטמא, ומטעם זה מקשה הגמרא לקמן: הרי אם בא עליה סמוך לוסתה אינו אנוס, ומפרשת הגמרא, באמת משנתנו עוסקת כשאינו סמוך לוסתה; ורש“י כתב: “אנוס הוא, דאין לו עוד מה לעשות” [פירושו: מוכרח הוא לפרוש ממנה, כי לא נחייבנו להשאר כן לעולם]; וכתב

אותו שלא לעבור כלל, ואין זו "דרך קצרה", אלא אינה דרך כלל.⁽¹⁾

ומשנינן: **אלא**⁽²⁾ לעולם יש לומר, שאף כשפירש באבר מת עובר הוא, אלא שצריך לבחור באיסור הקל ולא באיסור החמור. ומה שלא נקטה המשנה לשון "ארוכה וקצרה" גבי נדה כלשונה גבי נטמא בעזרה, הוא **משום דלא דמי** לטמא בעזרה. כי בעזרה, כשעובר ב"דרך ארוכה" חייב, וב"דרך קצרה" הרי הוא פטור, ואילו כאן ב"דרך ארוכה" — כשממתיין עד שימות האבר — הרי הוא פטור, וב"דרך קצרה" — שפורש מיד — הרי הוא חייב.

מתקף לה רב הונא בריה דרב נתן לדברי אביי:

ומי אמר אביי אנוס הוא על יציאתו באבר מת? והיינו משום שלא היה לו לעלות בדעתו שתיטמא, **אלמא בשלא סמוך לוסתה** — שבאמת לא היה לו לעלות בדעתו שייטמא — **קאמרינן** [עוסקת משנתנו] —

והא אביי הוא דאמר על משנתנו שהוא **חייב שתים**, הן על הכניסה והן על הפרישה, **אלמא בסמוך לוסתה עסקינן** במשנתנו, וכמבואר לעיל, דמשום שהוא סמוך לוסתה **חייב שתים**.⁽³⁾

ומשנינן: **כי איתמר דאביי** — שחייב שתים — לא על משנתנו אמרה, כי משנתנו עוסקת במי שהוא אנוס ואינו חייב על הכניסה, אלא איציאה בלבד לכשידע שנטמאה, והיה לו לפרוש בהנאה מועטת, אלא **בעלמא איתמר**, כלומר: מימרא בפני

בעריות, חייב. מה לי פירש מיד מה לי פירש לכשימות האבר", כי מאחר שאף פרישה באבר מת ביאת איסור היא, אם כן, מה שפוטרו מזה יפטרנו גם מזה; וראה בתוספות שכתבו, דיכול היה רבא להקשות מן הפסוק האוסר לפרוש כשאמרה לו "נטמאתי", ובהכרח שימתיין עד שימות האבר ויפרוש, ומוכח דהמשמש מת בעריות, פטור, שאם לא כן מה לי לפרוש באבר חי מה לי לפרוש באבר מת; אלא שהאריכה הגמרא, כדי לבאר מה הוא באמת טעם פטורו — לאביי — כשיצא באבר מת; ועל טעם זה מקשה מה לי אבר חי מה לי אבר מת, כן נראה לכאורה.

1. נתבאר על פי רש"י; אבל התוספות מפרשים: "הנאה מרובה" היא "דרך ארוכה" וחייב עליה כמו בעזרה; ו"הנאה מועטת" היא "דרך קצרה" שמקצר בהנאתו, ופטור עליה כמו בעזרה.

2. מרש"י נראה שאינו גורס "אלא".
3. א. לשון רש"י הוא: אלמא בשלא סמוך לוסתה קאי מתניתין, דאי בסמוך לוסתה ושגג ב"יכולני לבעול" [שהיה סבור לא תיטמא. אם כן] הוה ליה שוגג בין אכניסה ובין אפרישה, דהוה ליה לאסוקי אדעתיה שמא תאמר נטמאתי, ואי משמש מת בעריות חייב, כי פירש באבר מת נמי ניחייב שאין כאן אנוס; והאמר אביי לעיל אמתניתין חייב שתים, ולא מצינן לאוקמיה אלא בסמוך לוסתה, ובתלמיד חכם לזו [לאיסור ביאה סמוך לוסתה] ואין תלמיד חכם לזו [לידע שאסור לפרוש באבר חת], כדאוקימנא לעיל.

ב. לכאורה יכולה היתה הגמרא להקשות בקיצור לשון: "ומי אמר אביי אנוס הוא, והאמר אביי חייב שתים, ואי אנוס הוא, אכניסה אמאי מחייב"; אלא שרצתה הגמרא לפרש את טעם אונסו שהוא משום דהוי שלא בשעת וסתה, ולפי טעם זה מקשה הגמרא אם כן אף אכניסה לא

עצמה הוא שאמר אביי, דבאופן שאינו אנוס כי אז חייב הוא שתיים על הכניסה ועל הפרישה.⁽⁴⁾

בעא מיניה רבי יונתן בן יוסי בן לקוניא מרבי שמעון בן יוסי בן לקוניא:

אזהרה לכוּעל נדה, מנין מן התורה?

שקל רבי שמעון קלא פתק ביה ברבי יונתן [נטל פיסת אדמה, וזרק בו] ואמר:

אזהרה לכוּעל נדה! ? וכי אתה שואלני אזהרה לכוּעל נדה מנין, והרי מקרא מפורש הוא: "ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב"! ?

אלא כך היא השאלה:

אזהרה למשמש עם הטהורה ואמרה לו נטמאתי, דלא ניפריש מיד באבר חי, אלא ימתין עד שימות האבר, ויפרוש, מנלן?

אמר פירש חזקיה: משום דאמר קרא [ויקרא טו כד]: "ואם שכב ישכב איש אותה ותהי נדתה עליו, וטמא שבעת ימים", ולמדנו, אפילו בא עליה בשעת נדתה, שהיתה טהורה בשעה שבא עליה, אלא שנטמאה תחתיו תהא עליו באיסור נדה, שחייב להמתין עד שימות האבר, ואם פירש מיד עבר על איסור עשה של "ותהי נדתה עליו".

ודנה הגמרא: אשכחן איסור עשה, אבל לא תעשה למי שפרש באבר חי מנלן?

אמר פירש רב פפא: משום דאמר קרא [ויקרא יח יט]: "ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב". ולשון "לא תקרב" לנדה, נמי, לא תפרוש מנדה הוא, אלא עמוד שם עד שימות האבר. דכתיב [ישעיה סה]: "פרשתי ידי כל היום אל עם סורר ההולכים הדרך לא טוב אחר מחשבותיהם. העם המכעיסים אותי על פני תמיד ... האומרים [אל הנביא] קרב אליך [עמוד בעצמך], אל תגש בי כי קדשתיך [אל תגע בי, כי בנגיעה זו תיטמא, שאני טמא ואתה קדוש. ובלשון ליצנות היו אומרים כן], הרי שלשון "לא תקרב" מתפרש: עמוד בעצמך.

תנו רבנן: כתיב "והזרתם [והפרשתם] את בני ישראל מטומאתם" וסמיך ליה באותו ענין "והדרה בנדתה" —

אמר רבי יאשיה: מיכן אזהרה לבני ישראל שיפרשו מנשותיהן סמוך לוסתן — וכמה הוא שיעור סמוך לוסתן?

אמר רבא: עונה, כלומר: אותה עונה [יום או לילה] שבה אמורה היא לראות הרי הוא פורש מתחילתה.

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: כל שאינו פורש מאשתו סמוך לוסתה, אפילו הויין לו בנים כבני אהרן הכהן הרי הם מתים. דכתיב בסוף פרשת מצורע [ויקרא לא טו]:

"והזרתם את בני ישראל מטומאתם" וסמיך ליה "והדרה בנדתה", ומיכן למדנו לפרוש

4. ואין חילוק בין פירש בקושי לפירש מת, דמשמש מת בעריות נמי חייב, וזה בתחלתו נמי

יתחייב; כן נראה לכאורה, אך לשון רש"י אכתי קשה קצת.

מחשש נידות סמוך לוסתה, וסמיך ליה בפרשה הסמוכה "אחרי מות שני בני אהרן", ללמדנו שכל מי שאינו פורש אפילו היו בניו כבני אהרן הרי הם מתים.

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן:

כל הפורש מאשתו סמוך לוסתה, הויין לו בנים זכרים, דכתיב בסוף פרשת שמיני [ויקרא יא מז]: "להבדיל בין הטמא ובין הטהור", וסמיך ליה בפרשה הסמוכה "אשה כי תזריע וילדה זכר". הרי למדנו שהמבדיל בין טומאה לטהרה בפרישתו מאשתו סמוך לוסתה, יזכה ללידת זכר.

רבי יהושע בן לוי אמר: כל הפורש מאשתו סמוך לוסתה, הויין לו בנים ראויין להוראה, דכתיב [ויקרא י י, בפרשת שתויי יין]: "ולהבדיל ולהורות" [ולהבדיל בין הקודש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור. ולהורות את בני ישראל], הרי למדנו שהמבדיל בין הטמא ובין הטהור יהיו לו בנים ראויים להוראה.

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל המבדיל על היין במוצאי שבתות הויין לו בנים זכרים, דכתיב בפרשת שתויי יין "להבדיל בין הקודש ובין החול", וכתיב התם בסוף פרשת שמיני "להבדיל בין הטמא ובין הטהור". הרי למדנו להשוות הבדלת קודש וחול להבדלת טומאה וטהרה, וסמיך ליה להבדלת טומאה וטהרה: **"אשה כי תזריע וילדה זכר",** ולמדנו שאף המבדיל בין קודש לחול יהיו לו בנים זכרים כמבדיל בין טומאה וטהרה.

רבי יהושע בן לוי לשיטתו אמר: כל המבדיל על היין במוצאי שבתות, הויין ליה בנים ראויין להוראה, דכתיב "להבדיל ולהורות", ומשם הרי למדנו:

כל המבדיל בין טומאה לטהרה שיהיו לו בנים ראויים להוראה, ואף המבדיל בין קודש לחול יהיה לו כן, שהרי נאמר "להבדיל" "להבדיל".

אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר:

כל המקדש את עצמו בשעת תשמיש ונוהג בדרך צניעות, הויין לו בנים זכרים, שנאמר בסוף פרשת שמיני [ויקרא י מד]: "והתקדשתם והייתם קדושים", וסמיך ליה בפרשה שלאחריה "אשה כי תזריע וילדה זכר".

שנינו במשנה: רבי אליעזר אומר: "השרין ונעלם ממנו", על העלם שרץ חייב ואינו חייב על העלם מקדש; רבי עקיבא אומר: "ונעלם ממנו והוא טמא", על העלם טומאה חייב, ואינו חייב על העלם מקדש:

שואלת הגמרא: **מאי בינייהו? במה נחלקו רבי אליעזר ורבי עקיבא? והרי בין למר ובין למר אינו חייב על העלם מקדש, שלא כתנא קמא המחייב אף על מי שנעלם ממנו מקדש וזכור הוא את הטומאה?**

אמר פירש חזקיה: שרין ונבלה איכא בינייהו. כלומר: לעולם לענין העלם מקדש אין נפקא מינה ביניהם, אלא שנחלקו לענין

ורמינהי סתירה לכך ממה ששנינו [כריתות יט א]: מי שהיו חלב ונותר לפניו, ועל שניהם יש איסור כרת במזיד וחטאת בשוגג, ואכל אחד מהן בשוגג, ואינו יודע איזה מהן. או שהיה שבת ויום הכיפורים, ושגג ועשה מלאכה באחד מהם, ואינו יודע באיזה מהם. או שהיו אשתו נדה ואחותו עמו בבית, ובא על אחת מהן בשוגג ואינו יודע על מי. רבי יהושע פוטר, ורבי אליעזר מחייב בקרבן.

אמר רבי אליעזר: מזה נפשך הרי הוא חייב בחטאת, בין אם חלב אכל, הרי הוא חייב, ובין אם נותר אכל, הרי הוא חייב. וכן אם שבת חילל, חייב, ואם יום הכפורים חילל חייב. וכן אם אשתו נדה בעל, חייב, ואם אחותו בעל, חייב!

אמר לו רבי יהושע: הרי הוא אומר "או הודע עליו חטאתו אשר חטא בה", ודרשינן מהא דכתב "בה" — מכאן שאינו חייב בקרבן עד שיודע לך במה חטא?!

ומוכיח עולא שרבי אליעזר הוא זה שסובר שלא צריכים לדעת אפילו באיזה חטא חטאו. ואם כן, מדוע בטומאת מקדש הצריך שידע תחילה במה נטמא, אי בשרץ אי בנבילה?

ומשני, ותירץ עולא: התב, בחיוב קרבן חטאת על חטא רגיל, "אשר חטא —

העלם טומאה, שהיא צריכה ידיעה בתחילתו, באיזו ידיעה הוא חייב, וכדמפרש ואזיל.

רבי אליעזר סבר: בעינן עד דידע בתחילה, קודם שנכנס למקדש, אי בשרץ איטמי אי בנבילה איטמי [במה נטמא]. ואז הוא חייב כשנעלמה ממנו הטומאה לגמרי. אבל אם בתחילה ידע שנטמא, אלא שלא ידע במה נטמא, אז אינו חייב כשנעלמה ממנו הטומאה לגמרי.⁽⁵⁾

ורבי עקיבא סבר: לא בעינן עד דידע בתחילה מה היא טומאתו. דכתיב "ונעלם ממנו והוא טמא", דכיון דידע דאיטמא בעולם, לא צריך לדעת אי בשרץ איטמי אי בנבילה איטמי.

וכן אמר עולא: שרץ ונבילה איכא בינייהו!

והראיה שגם עולא אמר כן:

דעולא רמי סתירה דרבי אליעזר אדרבי אליעזר, ומשני, ותירץ, שכאן למד רבי אליעזר מהכתוב שצריך לידע בתחילה במה נטמא.

והכי רמי עולא: מי אמר רבי אליעזר, בעינן עד שידע אי בשרץ איטמי אי בנבילה איטמי?

אחד, רש"י.

נבילה בידיעה, שבתחילה ידע שנגע בשרץ או בנבילה, אבל לא ידע באיזה מהן שגג, ואותה טומאה נעלם כשאכל קודש; ולשונו מגומגם קצת, שהיה לו לומר "אבל לא ידע באיזה מהן נטמא", והרש"ש כתב דתיבת "שגג" מיותרת.

5. נתבאר על פי לשון הר"ח שכתב: בעינן עד דידע במה נטמא או בשרץ או בנבילה ואחר כך נעלם ממנו, ובכך יתחייב; ולשון רש"י הוא: שרץ ונבלה [איכא ביניהו]: טמא שרץ וטמא

וכדתנא דבי רבי ישמעאל: כל פרישה שנאמרה ונשנית, לא נשנית כולה אלא בשביל דבר אחד שנתחדש בה. כלומר: לעיתים נכתבים דברים שאין בהם חידוש בצירוף לחידוש.

שואלת עוד הגמרא: ורבי אליעזר האי "בה" — שדרש ממנה רבי עקיבא שצריך לידע באיזה חטא הוא חטא — מאי עביד ליה?

כדי ללמד: פרט למתעסק בדבר היתר ובא לידו איסור, ולא נתכוין לגופה של זו שהוא פטור מן הקרבן, וכגון נתכוין לחתוך⁽¹⁾ את הירק התלוש שלפניו וחתך את הירק המחובר שהיה אף הוא לפניו, או כגון שנתכוין לאשתו והיתה אף אחותו עמו במיטה, ונשמטה אשתו ובאה אחותו תחתיה,⁽²⁾ ואיזה הוא חייב: נתכוין לחתוך והיה סבור שהוא תלוש ונמצא מחובר, או שהיה סבור שמלאכה זו מותרת, שמכל מקום לזו שאכן עשה נתכוין מתחילה, וכן בא על אחותו ונתכוין לגוף זה שסבור היה

והביא, אמר רחמנא. ומשמע, על הטא כל שהוא, ואפילו אינו יודע מהו, חייב להביא קרבן חטאת.

אבל הטא, בטומאת מקדש, מכדי, הרי כתיב [ויקרא ה] "או נפש אשר תגע בכל דבר טמא", שבכלל זה נכללים כל הטמאים, אם כן, זה שהוסיף ואמר הכתוב "או בניבלת שרין טמא" למה לי? שמע מינה, שבא הכתוב לומר כי לגבי טומאת מקדש, בעיניו עד ידע בתחילה אי בשרין איטמי אי בניבלה איטמי.

ורבי עקיבא, החולק על רבי אליעזר, סובר שאין להביא מכאן ראיה. כי אידי דבעי למיכתב נבלת בהמה ונבלת חיה [או נבלת חיה טמאה או נבלת בהמה טמאה] לברבי [בברייתא לעיל ז א], "רבי אומר: אקרא אני חיה, בהמה למה נאמרה?" — לפיכך כתיב נמי: "או נבלת שרין טמא".

יט-א

ב. כתב רבי עקיבא איגר בתשובה [קמא סימן ח]: ונראה לי דבר חדש, דמה דממעטינן מ"אשר חטא בה" פרט למתעסק, לא דמתעסק לא נעשית העבירה כלל, אלא דמיקרי עבירה בשוגג, ואך בשוגג כי האי ממעטינן מאשר חטא בה דפטור מקרבן, אבל מכל מקום מיקרי שגגת איסור ... וראיתי ב"מקור חיים" שהקשה: בלא ידע דחמץ בביתו, אמאי נקטו הפוסקים דהוי שגגת עבירה, הא הוא "מתעסק", דלא ידע כלל דחמץ בביתו; ונדחק לחלק בין עבירה שיש בה מעשה, לאין בה מעשה; ולענ"ד עיקר, ד"מתעסק" מקרי גם כן עבירה, אלא דלא חייבה התורה חטאת עליו, [וראה ב"קובץ שיעורים" חלק ב סימן כג, שהביא כן מדברי רש"י

1. הרמב"ן הרשב"א והר"ן הביאו בשם רש"י "נתכוין להגביה" ולא "נתכוין לחתוך" כפי שהוא לפנינו; אבל התוספות הביאו משמו, כפי שהוא לפנינו.

וראה עוד בתוספות שחלקו על ביאורו של רש"י בענין "מתעסק"; ולדעתם: כסבור שהיא אחותו נקרא "מתעסק", [אלא שבעריות אין פטור מתעסק, כמבואר בהערה לקמן]; וכן אכל חלב כסבור שהוא שומן נקרא "מתעסק".

2. א. נתבאר על פי רש"י; והתוספות כתבו עליו שלא היה לו להזכיר עריות, מאחר שבהם הוא חייב אפילו כשהוא מתעסק, היות ונהנה, וכפי שנתבאר בגמרא כריתות יט ב.